

Millenaryzm (Polish translation/polskie tłumaczenie)

Author: CenSAMM

Published: 1st May 2023

CenSAMM. 2021. "Millenaryzm (Polish translation/polskie tłumaczenie)." w James Crossley i Alastair Lockhart (red.) Krytyczny słownik ruchów apokaliptycznych i millenarystycznych (Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements). 15 stycznia 2021. Uzyskane z www.cdamm.org/articles/polish-millenaryzm

Tło

„Millenaryzm” często funkcjonuje w świecie naukowym oraz powszechnym jako synonim dla pokrewnych pojęć „milenializmu”, „chiliazmu” oraz „milenaryzmu”. Wszystkie te terminy odnoszą się do Złotego Wieku na Ziemi, który ma nastąpić w czasach ostatecznych, charakteryzować się pokojem i trwać przez długi okres, poprzedzając ostateczny kataklizm i sąd. Czasami Wiek ten określany jest „tysiącleciem”.

„Millenaryzm” oraz jego pokrewne określenia używane są zarówno do opisu samych wierzeń millenaryjnych, jak i do opisu osób lub grup społecznych, dla których tego rodzaju wierzenia są istotne. Istnieją jednak subtelne różnice w znaczeniach tych słów. „Milenializm” czy „chiliazm” to terminy chronologiczne wywodzące się z łacińskich i greckich słów oznaczających „tysiąc”. Są one powszechnie używane w odniesieniu do tysiącletniego okresu przewidzianego w Księdze Objawienia (20:4-6), podczas którego Chrystus i zmartwychwstali męczennicy będą panowali przed sądem ostatecznym:

I ujrzałem trony - a na nich zasiedli [sędziowie], i dano im władzę sądenia - i ujrzałem dusze świątych dla świadectwa Jezusa i dla Słowa Bożego, i tych, którzy pokłonu nie oddali Bestii ani jej obrazowi i nie wzięli sobie znamienia na czoło ani na rękę. Ożyli oni i tysiąc lat królowali z Chrystusem. A nie ożyli inni ze zmarłych, aż tysiąc lat się skończyło. To jest pierwsze zmartwychwstanie. Błogosławiony i święty, kto ma udział w pierwszym zmartwychwstaniu: nad tymi nie ma władzy śmierć druga, lecz będą kapłanami Boga i Chrystusa i będą z Nim królować tysiąc lat. (Apokalipsa św. Jana 20:4-6, Biblia Tysiąclecia)

Fragment ten jest często rozumiany jako określający precyzyjne ramy czasowe - wynoszące tysiąc lat - lub jako odniesienie do nieokreślonego, ale długiego czasu. Podobnie jak „millenaryzm”, „milenaryzm” również jest spokrewniony z łacińskim słowem oznaczającym „tysiąc” i posiada zbliżone konotacje, choć zwykle ma mniej określone pojęcie okresu chronologicznego. Można go zatem używać do ogólnego opisu Złotego Wieku mającego nastąpić w czasach ostatecznych.

Historia i Definicje

Idee dotyczące okresu tysiąclecia, które znajdziemy w Księdze Objawienia oraz w tradycji chrześcijańskiej zostały skonstruowane w oparciu o wcześniejsze koncepcje żydowskie dotyczące przyszłego pokojowego panowania Izraela nad wszystkimi narodami ziemi, często z udziałem króla z rodu Dawida lub też mesjasza. Okres panowania w różnych interpretacjach obejmuje różny czas. Zbliżona doktryna samarytańska *Ta'eb* przewidywała przywrócenie świetności Izraela na okres tysiąca lat. Tradycje millenaryjne mocno rozwijały się we wczesnych wiekach chrześcijaństwa. Są one szczególnie widoczne w dziełach wczesnych Ojców Kościoła. Przykładowo, Ireneusz z Lyonu i Justyn Męczennik rozumieli tę koncepcję jako odnoszącą się do fizycznego powrót Jezusa w celu ustanowienia ziemskich rządów politycznych. Późniejsi pisarze, tacy jak Orygenes czy Augustyn, odrzucili tego rodzaju odczytywania, uznając je za zbyt dosłowne i zbyt mocno akcentujące fizyczny wymiar paruzji. Dzieło *Państwo Boże* autorstwa Augustyna z początku V wieku n. e. wywarło znaczny wpływ na bardziej duchową interpretację powrotu Jezusa, która na długi czas zdominowała średniowieczną teologię chrześcijańską (zob. dyskusję Geralda Bonnera [1989] na temat wpływu Augustyna na tę koncepcję). Wykładnia materialistyczna zyskała ponownie na znaczeniu wraz z pojawieniem się twórczości dwunastowiecznego teologa i mistyka Joachima z Fiore (ur. 1130/1135) i została usystematyzowana w czasach współczesnych zgodnie z dyspensacjonalistycznym podejściem przywódcy braci plymuckich, Johna Nelsona Darby'ego (1800–1882).

Chociaż znaczenia związane z terminami millenarystycznymi wywodzą się głównie z kontekstów żydowskich i chrześcijańskich, to przykład Księgi Objawienia i zawartej w niej nadziei na radykalną przemianę świata jest tylko jednym z wielu przykładów podobnych oczekiwań. („Chiliasm”, którego grecka etymologia jest łatwiejsza do uchwycenia dla odbiorców, stanowi termin rzadziej używany poza naukowymi badaniami nad chrześcijaństwem i zazwyczaj zachowuje bardziej techniczny lub biblijny charakter). Przykłady dostępne w innych tradycjach obejmują m. in. muzułmańskie wyobrażenia o Mahdim, postaci mesjańskiej, która pojawi się na ziemi, aby ustanowić królestwo (Cook 2011), czy hinduskie koncepcje cyklicznego przekształcania świata po „apokaliptycznym” zniszczeniu (Urban 2011). W jednej z gałęzi hinduizmu – Wisnuizmie – spotykamy boga Wisznu wcielającego się w różne awatary, aby przywrócić kosmiczny porządek (Dharmę). Najbardziej znane wcielenia stanowią Rama i Kryszna, ale tradycja wspomina również przyszłą (dziesiątą) inkarnację Wisznu jako Kalkin, który przyjdzie w czasach ostatecznych, aby oddzielić sprawiedliwych od niegodziwych. Najbardziej wpływowe tradycje millenarystyczne w Azji znajdziemy jednak w buddyzmie, gdzie często skupiają się wokół motywu przyjścia kolejnego Buddy, Maitrei. Dały one początek niektórym tajnym stowarzyszeniom, takim jak Biały Lotos. Ruchy te często inicjowały poważne przemiany polityczne – ich członkowie przykładowo brali udział w obaleniu dynastii mongolskiej w XIV wieku. Powstanie tajpingów (1850–1864), w którym mieszały się buddyjskie oraz chrześcijańskie motywy millenarystyczne prawie doprowadziło do upadku dynastii Qing w krwawej wojnie domowej. Bardziej ogólnie, Dale Allison wymienił szereg powtarzających się w różnych kulturach cech ruchów millenarystycznych. Są to: kwestionowanie odziedziczonego uniwersum symbolicznego, zaakceptowanie okresu bezprecedensowego cierpienia, oczekiwanie rychłego „naprawienia krzywd”, odrodzenie i szczęście zarezerwowane dla członków ruchu, zainteresowanie egalitaryzmem, łamanie tabu, nacisk na fikcyjne pokrewieństwo, nowe objawienie lub transcendentne przesłanie, autorytatywna interpretacja przesłania, zaangażowanie i lojalność, charyzmatyczny przywódca oraz racjonalizacja zawiedzionych oczekiwań (Allison 1998, 81– 94).

Wcześni krytyczni badacze milenializmu i millenaryzmu ustalili, że rychłe zbawienie dotyczy zazwyczaj zbiorowości i powinno być rozumiane w kategoriach przetrwania i usprawiedliwienia wybranej grupy ludzi (Cohn 1962; Talmon 1968; Cohn 1970). Podczas gdy oni skupiali się głównie na ziemskim zbawieniu, to przełomowa definicja zaproponowana przez Catherine Wessinger – skonstruowana w oparciu o międzykulturowe badania nad nowymi ruchami religijnymi – podkreśla, że zbiorowe zbawienie może być dotyczyć zarówno sfery niebiańskiej, jak i ziemskiej lub stanowić połączenie ich obu (Wessinger 2011, 4–5). Definicja Wessinger obejmuje również „świeckie” przypadki milenializmu, w szczególności ruchy UFO oczekujące pozaziemskiej interwencji mającej przynieść zmiany na ziemi. Uwzględniając jak najszersze rozumienie zjawiska, definicja „millenaryzmu” (i terminów pokrewnych) podana przez „Krytyczny słownik ruchów apokaliptycznych i millenarystycznych” („Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements”, CDAMM) obejmuje również świeckie ruchy i jednostki, zwłaszcza gdy pośrednio czerpią one inspirację lub nawiązują do motywów religijnych i nadprzyrodzonych. Tego rodzaju zastosowania mogą przykładowo dotyczyć grup politycznych kojarzonych z charyzmatycznymi przywódcami lub autorytetami intelektualnymi, utrzymującymi, że pewne warunki historyczne lub kulturowe są odpowiednie dla transformacji społecznej, politycznej i gospodarczej.

W rzeczy samej, podobieństwa występujące pomiędzy pewnymi ruchami politycznymi lub ideologiami (zwłaszcza nazizmem i komunizmem), a ruchami millenarystycznymi są dyskutowane od dawna (zob. zwłaszcza Cohn 1970). Oczywistego przykładu dostarczają różne gałęzie marksizmu, kładące nacisk na postęp historyczny oraz rewolucję, które mają doprowadzić do społecznej zmiany (zob. Yeo 1977; Boer 2007–2013; Vaninskaya 2010). Podobnie w swoich wczesnych badaniach nad wiejskimi ruchami millenarystycznymi w południowej Europie, Eric Hobsbawm (1959) zasugerował, że nadzieje chłopów na głęboką przemianę zostały wchłonięte przez bardziej zorganizowany i zbiurokratyzowany opór wobec kapitalizmu, występujący w partiach socjalistycznych lub komunistycznych. Znajdująca się na drugim końcu politycznego spektrum ideologia nazistowska rozwinęła wyraźnie millenarystyczne akcenty, oficjalnie inaugurując ideę tysiącletniej Trzeciej Rzeszy na wiecu norymberskim w 1934 r. (zob. Shirer [1959] 1988, 230). David Redles omówił ewolucję jednej z wersji millenaryzmu mającej swój początek w XII wieku, która ostatecznie stała się podstawą nazistowskiej wizji tysiąclecia, pojmowanej „zarówno w kategoriach ziemskich, jak i niebiańskich”. Partia nazistowska nie ograniczyła się wyłącznie do rozważań teoretycznych, ale uczyniła swoją wizję „przerażającą rzeczywistością” (2009, 175, 189). Komplikując sprawę dalej, należy zwrócić uwagę, że w liberalnych dyskursach politycznych, język millenarystyczny jest często wykorzystywany do kategoryzowania, przedstawiania oraz dyskredytowania wszystkich konkurujących ze sobą ideologii – zarówno z prawej i z lewej strony politycznej – jako „ekstremistycznych” lub „fanatycznych” (Toscano 2010; Crossley 2018, 132–61). Ogólnie rzecz ujmując, język millenarystyczny stosowany jest do formułowania twierdzeń, w których to społeczny, polityczny lub religijny porządek na świecie cechuje się harmonią i zgodą przez okres tysiąca lat (lub inny, nierzadko dłuższy, okres czasu), albo rozbieżnościami i niezgodą, po których to dopiero następuje okres idyllicznej harmonii, głównie rozumianej w kategoriach religijnych. Okres ten ma zostać zainicjowany przez boskie lub nadprzyrodzone siły i stanowi wypełnienie wcześniej ustalonego boskiego planu. Tam, gdzie światopogląd przyjmuje istnienie elementu nadprzyrodzonego, boskie przesłanie może być przekazywane przez religijny autorytet lub przywódcę, a zbawienie w dużej mierze zależy od pojawienia się nadprzyrodzonej lub ludzkiej postaci mesjasza – na początku tysiąclecia lub na jego końcu (patrz dalej, np. Cohn 1962; Talmon 1968; Cohn 1970; Allison 1998, 78–94; Wessinger 2011).

Uczeni wyróżniają różne typy oraz podkategorie milenializmu. Najbardziej znanymi przykładami,

opierającymi się na Księdze Objawienia i wywodzącymi się z późniejszej myśli chrześcijańskiej, są „premillenaryzm” (oczekiwanie na powtórne przyjście Jezusa przed okresem tysiąclecia) oraz „postmillenaryzm” (oczekiwanie na powtórne przyjście Jezusa po okresie tysiąclecia, choć czasami dotyczy to niesprecyzowanego okresu czasu). Oba te terminy odnoszą się wyłącznie do wierzeń chrześcijańskich. Wessinger (2011, 5–6) przedstawił szereg pomocnych podkategorii milenializmu, szczególnie przydatnych w międzykulturowym badaniach nad milenializmem lub millenaryzmem. Obejmują one:

- Katastrofalny milenializm – odnosi się on do społeczeństwa ludzkiego oczekującego odkupienia poprzez zniszczenie obecnego porządku i jego zastąpienie lub udoskonalenie.
- Postępowy milenializm – jest bardziej optymistyczny, ponieważ zakłada istnienie ludzi aktywnie pracujących nad przemianą ludzkiego społeczeństwa i usunięciem cierpienia. Działają oni zazwyczaj pod boskim przewodnictwem i w zgodzie z boskim planem, w kontekstach religijnych.
- Apokaliptycyzm awertywny lub milenializm awertywny (zob. także Wójcik 2011) – zakłada, że wielka katastrofa może zostać uniknięta poprzez odpowiednią reakcję człowieka, która, podobnie jak w przypadku postępowego milenializmu, może doprowadzić do zbiorowego zbawienia.
- Natywistyczne ruchy milenijne – obejmują szczególne przejawy różnych typów millenaryzmu powszechnie spotykane w kontekstach kolonialnych. Natywistyczny milenializm dąży do usunięcia z kraju obcych najeźdźców i przywrócenia wyidealizowanego stanu społecznego z przeszłości lub, na co wskazali inni, do odzyskania narodowej niepodległości (Allison 1998, 82). Mające miejsce pod koniec XIX wieku inspirowane taoizmem powstanie bokserów stanowi przykład ruchu politycznego, w którym znajdziemy silne antyimperialistyczne, antyzachodnie i antychrześcijańskie aspekty millenarystyczne.

Podane wyżej definicje są płynne i w praktyce często na siebie nachodzą. Wszystkie typy i podkategorie obejmują różnorodne zachowania i praktyki – niektóre z nich są sprzeczne z przyjętymi normami społecznymi, inne je wzmacniają. Wspólnym mianownikiem wydaje się być to, że często przewidują nadejście przekształconego świata. Grupy millenarystyczne cechuje ponadto pewien zakres reakcji ze społeczeństwem – od brutalnej konfrontacji, poprzez wycofanie się z codziennego życia, bez użycia przemocy, do przejawiania pojednawczej postawy. Kategorie i podkategorie odnoszące się do „millenaryzmu” będą się pokrywać z innymi kategoriami, o których mowa w „Krytycznym słowniku ruchów apokaliptycznych i millenarystycznych” (CDAMM), a w szczególności z „apokaliptycyzmem”.

Bibliografia

Allison, Dale C. 1998. *Jesus of Nazareth: Millenarian Prophet*. Minneapolis: Fortress.

Augustine. 1960. *The City of God Against the Pagans: Books XVIII.36-XX*. Loeb Classical Library 416. Edited by Jeffrey Henderson. Translated by William Chase Greene. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Boer, Roland. 2007–2013. *The Criticism of Heaven and Earth: 5 Volumes*. Leiden: Brill.

Bonner, Gerald. 1989. “Augustine and Millenarianism.” In *The Making of Orthodoxy: Essays in Honour of Henry Chadwick*, edited by Rowan Williams, 235–54. Cambridge: Cambridge University Press.

- Cohn, Norman. 1962. "Medieval Millenarism: Its Bearing on the Comparative Study of Millenarian Movements." In *Millennial Dreams in Action: Essays in Comparative Study*, edited by Sylvia L. Thrupp, 31–43. The Hague: Mouton.
- Cohn, Norman. (1957) 1970. *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*. Revised edition, Oxford: Oxford University Press.
- Cook, David. 2011. "Early Islamic and Classical Sunni and Shi'ite Apocalyptic Movements." In *The Oxford Handbook of Millennialism*, edited by Catherine Wessinger. Online edition. Oxford: Oxford University Press.
- Crossley, James. 2018. *Cults, Martyrs and Good Samaritans: Religion in Contemporary English Political Discourse*. London: Pluto.
- Hobsbawm, Eric. 1959. *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*. Manchester: Manchester University Press.
- Redles, David. 2009. "Nazi End Times: The Third Reich as Millennial Reich." In *End of Days: Essays on the Apocalypse from Antiquity to Modernity*, edited by Carolyn Kinane and Michael A. Ryan, 173–96. Jefferson, NC: McFarland & Company.
- Shirer, William L. (1959) 1988. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Talmon, Yonina. 1968. "Millenarism." In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 10, edited by David Sills, 349–62. New York: Macmillan and The Free Press.
- Toscano, Alberto. 2010. *Fanaticism: On the Uses of an Idea*. London: Verso.
- Urban, Hugh B. 2011. "Millenarian Elements in the Hindu Religious Traditions." In *The Oxford Handbook of Millennialism*, edited by Catherine Wessinger. Online edition. Oxford: Oxford University Press.
- Vaninskaya, Anna. 2010. *William Morris and the Idea of Community: Romance, History and Propaganda, 1880–1914*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wessinger, Catherine. 2011. "Millennialism in Cross-Cultural Perspective." In *The Oxford Handbook of Millennialism*, edited by Catherine Wessinger, 3–24. New York: Oxford.
- Wojcik, Daniel. 2011. "Avertive Apocalypticism." In *The Oxford Handbook of Millennialism*, edited by Catherine Wessinger, 66–88. New York: Oxford.
- Yeo, Stephen. 1977. "A New Life: The Religion of Socialism in Britain, 1883–1896." *History Workshop* 4: 5–56.

Informacje o artykule

Oryginalny artykuł w języku angielskim:

CenSAMM. 2021. "Millenarianism." In James Crossley and Alastair Lockhart (eds.), *Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements*. 15 January 2021. Retrieved from www.cdamm.org/articles/millenarianism.

Article information

CenSAMM. 2021. "Millenaryzm (Polish translation/polskie tłumaczenie)." w James Crossley i Alastair Lockhart (red.) *Krytyczny słownik ruchów apokaliptycznych i millenarystycznych (Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements)*. 15 stycznia 2021. Uzyskane z www.cdamm.org/articles/polish-millenaryzm

Downloaded: 2023-05-04

Provided under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0